

Fáktá-árka

Vuoigatvuodát ja bálvalusat

Moanat vuoigatvuodát leat áigejuovdilát sihke pasientii ja oapmahaččaide dalle go olmmoš oažžu demeansadiagnosa ja dan geažil dárbbáša veahki. Golbma lága leat earenoamáš dehálaččat pasienttaid vuoigatvuodáid muddema ja dearvvašvuodabálvalusaid ovddasvástádusa ja geatnegasvuodáid dáfus.

- Pasienta- ja geavaheaddjivuoigatvuodáláhka
- Dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusláhka
- Spesialistadearvvašvuodáláhka

Pasienta- ja geavaheaddjivuoigatvuodáláhka – Čilge mat vuoigatvuodát olbmos leat dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusaide – sáhttet leat vuoigatvuodát sihke fástadoaktára, suohkana ja buohcceviesu oktavuodas.

Lea vuoigatvuodta oažžut dárbbášlaš dieđuid nu, ahte dat leat heivehuvvon pasientta kultur- ja gielladuogáži vai pasienta galgá ipmirdit dieđuid sisdoalu. Sámegeielat dearvvašvuodabargit dahje dulka sáhttet leat dárbbášlaš doaibmabijut deavdit dán vuoigatvuoda pasienttaide geain lea sámi kultur- ja gielladuogáš.

Sámelága § 3-5 addá vuoigatvuoda bálvaleami oažžut sámegeillii, jus dan háliideaš, báikkálaš, ja guvllolaš almmolaš dearvvašvuoda- ja sosiálaásahusain sámi hálddašanguovllus.

Dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusláhka – Čilge earret eará maid dearvvašvuoda- ja fuollabálvalusaid suohkan galgá fállat.

Spesialistadearvvašvuodáláhka – Čilge mii ovddasvástádusaid spesialistadearvvašvuodabálvalusas lea, earret eará sáhtu dáfus buohccevissui ja go sisačálihuvvot buohccevissui.

Ohcat bálvalusaid

- Olmmoš sáhtta ieš ohcat suohkanlaš bálvalusaid
- Oapmahaččat sáhttet ohcat jus lea fápmudus
- Nammaduvvon váldeguoddis sáhtta vuoigatvuodta ohcat fápmudusa haga

Olbmui geain lea demeansa, lea nugo earáin ge vuoigatvuodta oažžut dárbbášlaš bálvalusaid sihke suohkanis ja spesialistadearvvašvuodabálvalusas. Ovttaskasolbmo dárbu dat mearrida maid bálvalusaid olbmos lea vuoigatvuodta oažžut.

Spesialistadearvvašvuodabálvalusa bálvalusaide, mii ii leat fáhkkaveahkki, dárbbáša sáddejumi doaktáris dahje eará spesialisttas.

Olmmoš gii dárbbáša suohkanlaš bálvalusaid, sáhtta ieš ohcat daid bálvalusaid maid háliida. Seamma guoská nammaduvvon váldeguoddá geas lea mandáhtta persovnnalaš dásis. Earát maid sáhttet ohcat geavahedjiiid ovddas bálvalusaid, ovdamearkka dihte oapmahaččat, muhto dalle ferte bidjat mielddusin čálalaš fápmudusa das geain ovddas ohcá. Vaikko ii gávdno fápmudus, de oapmahaččaid bálvalusohcan geavaheaddjái dattetge dábálaččat mielddisbuktá

ahte suohkan geatnegahtto iskat lea go dárbu bálvalusaide. Jus geavaheaddji ii hálit bálvalusaid mat suohkana mielas dárbbasuvvojit, de ii sáhte álggahit bálvalusaid jus dasa ii gávdno earenoamáš láhkavuodđu.

Buot suohkaniin galget leat moanat bálvalusfálaldagat, eará fálaldagat ges sáhttet rievddadit suohkaniid mielde. Suohkan lea geatnegahtton bagadallat, ja sihke pasieanta ja oapmahaččat sáhttet váldit oktavuoda suohkaniin oažžut dieđuid ja veahki ohcat bálvalusaid.

Suohkan galgá dahkat mearrádusa mii sáddejuvvo ohccái, go leat ohcon bálvalusat ruovttus dahje buohceviessosadji mii bistá guhkit go 14 beaivvi. Suohkan galgá sáddet gaskaboddosaš vástádusa man guhká árvvoštallet ádjánit meannudemiin, jus ádjánit badjel mánu meannudit ohcama.

Suohkan dat mearrida mat bálvalusat ovttaskaspasieanttas galget leat, muhto pasieantta galgá guldalit, ja bálvalusfálaldat galgá nu bures go vejolaš hábmejuvvot ovttas pasieanttain. Jus pasieanttas ii leat miehtangelbbolašvuohta, de pasieantta lagamus oapmahaččain lea vuoigatvuohta mielváikkuhit ovttas pasieanttain.

Áigeguovdilis bálvalusat/fálaldagat

Dát bálvalusat ja fálaldagat sáhttet áigeguovdilát, muhto maiddá eará fálaldagat sáhttet fálljuvvot:

Demeansadávdá čielggadeami ja diagnostiserema dahká dábálaččat fástadoavttir, muhto maiddá spesialistadearvvašvuođabálvalus.

Praktihkalaš veahkki sáhtta leat ruovttus oažžut veahki čorgemii dahje borramiid heivehit.

Suohkan gos pasieanta orru, sáhtta addit dieđuid fálaldagain mat suohkanis lea.

Duddema sáhtta fállat sidjiide geain leat earenoamáš lossa fuollabarggut. Dudden dábálaččat mearkkaša ahte pasieanta oažžu oanehisáigge orrut buhcciidsiiddas, vai oapmahaččat ožžot muhtun áigodahkii friddja fuollabargguin.

Doarjjaolmmoš lea fálaldat olbmuide geat dárbbasit veahki sosiála eallimii ja kultuvrralaš vásáhusaide.

Ruovttubuohttedikšun sáhtta leat ruovttus veahkehit omd. dikšut háviid dahje dálkasiid addit dahje eará dearvvašvuođaveahki addit pasieanttaide geat ieža eai nagot fitnat dearvvašvuođabálvalusas.

Buohceviessosadji dábálaččat lea easkka áigeguovdil go pasieanta dárbbasa birrajándora divššu ja ii leat šat dohkálaš bálvalusaid addit ruovttus.

Fysioterapiija sáhtta dárbbu mielde fállat pasieantta ruovttus, fysioterapiijadoaimma lanjain dahje buohceviessus.

Bátndearvvašvuođabálvalusat ja buorre njálbmeráinnasvuohta lea dehálaš buohkaide, maiddá demeansaolbmuide. Buorre bátnedikšu sáhtta eastadit bákčasiid ja unohisvuođa, biebmováttisvuođaid ja mášohisvuođa. Pasieanttain geat ožžot ruovttubuohttedikšuma guhkit

go golbma mánu, ja pasieanttain geat orrot buhcciidsiiddas,, lea vuoigatvuohta nuvttá bátnekšumii. Báikkálaš bátne dearvvašvuođabálvalus sáhtta addit eanet dieđuid.

Spesialistadearvvašvuođabálvalus lea áigeovdil go olbmot geain lea demeansa, dárbbasit eanet dearvvašvuođabálvalusaid go dan maid suohkan sáhtta addit. Dalle galgá pasieanta čujuhuvvot spesialistadearvvašvuođabálvalussii.

Fuollabálkká sáhtta addit oapmahaččaide ja earáide geain leat earenoamáš lossa barggut fuolahit olbmo geas lea dávda dahje hedjonan doaibmanákca, omd. demeansa. Suohkan dat árvoštallá leago fuollabálká dohkálaš ja heivvolaš fáladat, vai galget go baicca fállat eará bálvalusaid.

Oktagaslaš plána lea vuoigatvuohta pasieanttaide geat dárbbasit bistevas ja ovttahttojuvvon bálvalusaid mánggáin doaimmain. Pasieanttat geat háliidit oktagaslaš plána, sáhttet váldit oktavuoda suohkaniin.

Leat buohcci, dahje fuolahusa fállat buohcci olmui, sáhtta maiddái addit vuoigatvuođa eará ekonomalaš doarjjaortnegiidda. Don sáhtat váldit oktavuoda NAV:in oážžut eanet dieđuid vuododoarjaga ja veahkkedoarjaga birra. Dat leat doarjagat maid sáhtta addit go leat liige golut dávdda geažil, ja go leat earenoamáš dikšo- ja bearráigeahččodárbbut.

TT-goarta lea ortnet mainna oážžu hálbibut sáhtu. Dat ii leat vuoigatvuohta. Fylkkagiella dahje suohkan sáhtta addit eanet dieđuid ortnega birra du fylkkas.

Váidivejolašvuohta

Jus ohcá, ii ge oaččo daid bálvalusaid maid oaivvilda iežas dárbbasit, de sáhtta dán váidit. Váidaga galgá álggos sáddet suohkaniin. Jus suohkan ii rievdat mearrádusa ja atte dan fáladaga maid pasieanta háliida, de suohkan galgá sáddet váidaga viidáset fylkkamánái.

Jus olmmoš lea čujuhuvvon spesialistadearvvašvuođabálvalussii ja oážžu biehttalusa, de sáhtta bivdit ođđa árvoštallama.

Jus leat eambo gažaldagat demeanssa ja vuoigatvuođaid birra, de sáhtta jearrat eanet dieđuid suohkanis, pasieanta- ja geavaheaddjiáittardeaddjis dahje fylkkamánnis.

Ráhkadan Dearvvašvuođa- ja sosiálaossodat, Finnmarkku Fylkkamánni ja duogázin Demeansa ja vuoigatvuođat-filbma (2015) Agáiduvvan, ráhkadan Dearvvašvuođa- ja sosiálaossodat, Vestfolda Fylkkamánni.